

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС
CRIMINAL PROCEEDING**

ҒТАХР 10.85.45

ӘОЖ 343.98

10.51889/2959-6181.2023.74.4.009

С.Ж. Кусаинов¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

**ЖАҢА ТУҒАН БАЛАНЫ АНАСЫНЫҢ ӨЛТІРУДІ ТЕРГЕП ТЕКСЕРУ КЕЗІНДЕ
ҚАЛЫПТАСАТЫН ЖАҒДАЙЛАРҒА СӘЙКЕС ІСКЕ АСЫРЫЛАТЫН ӘРЕКЕТТЕР**

Аңдатпа

Қылмыстық құқық бұзушылықты тергеп-тексеру сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы сатысында туындайтын тергеу жағдайларына және ұсынылған болжамдарға байланысты. Бұл мақалада нәресте өлтіру фактісін тергеу кезінде туындайтын типтік тергеу жағдайлары және сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы тергеу әрекеттері қарастырылады.

Түйін сөздер: құқық бұзушылық, анасының жана туған сәбиді өлтіруі, нәресте, типтік жағдай, тергеп- тексеру, тергеу әрекеттері.

Кусаинов С.Ж.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

**СЛЕДСТВЕННЫЕ СИТУАЦИИ И ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЕ ДЕЙСТВИЯ ПРИ
РАССЛЕДОВАНИИ УБИЙСТВА МАТЕРЬЮ НОВОРОЖДЕННОГО**

Аннотация

Расследования уголовного правонарушения зависит от возникающих следственных ситуаций на первоначальном этапе досудебного расследования и выдвигаемых версий. В данной статье рассматриваются типичные следственные ситуации возникающие при расследовании убийства матерью новорожденного и первоначальные следственные действия досудебного расследования.

Ключевые слова: преступление, убийство матерью и новорожденного, младенец, типичная ситуация, расследование, следственные действия.

S.Kussainov¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University

**INVESTIGATIVE SITUATIONS AND INITIAL ACTIONS IN THE INVESTIGATION
OF THE MURDER OF A NEWBORN'S MOTHER**

Abstract

The investigation of a criminal offense depends on the emerging investigative situations at the initial stage of the pre-trial investigation and the versions put forward. This article discusses typical investigative situations that arise during the investigation of infanticide and the initial investigative actions of the pre-trial investigation.

Key words: crime, murder of mother and newborn, baby, typical situation, investigation, investigative actions.

Жаңа туған баланы анасының өлтіруді тергеудің бірқатар жағдайларға байланысты өзіндік ерекшеліктері бар. Осы, қылмыстарды тез және толық ашудың маңызды алғы шарты – тергеуді жүзеге асыратын адамдардың белгілі бір топты өлтіруге қатысудың типтік нұсқаларын әзірлеуі және тексеруі. Сонымен қатар, тергеуші тек баланың анасының жеке басы туралы нұсқаны ұсынумен шектеліп қалмауы керек, ол қылмысқа сыбайластары туралы мәліметтерді де алуы керек [1,37]. «Әйелдер» қылмысының құрылымында жаңа туған баланы анасының өлтіру ерекше орын алады. Әрине, бұл мәселе жаңалық емес және Қазақстанда бұрыннан бар, статистикалық мәліметтерге сәйкес 2020 ж. – 6, 2021 ж. – 6, 2022 ж. – 6, 2023 ж. – 4 жаңа туылған баланы анасының өлтіру фактісі тіркелген.

Тергеудің бастапқы кезеңіндегі типтік тергеу жағдайларын білу оларды нақтылай отырып, тергеуге өлтірудің негізгі мән-жайлары туралы тергеу болжамдарын құруға және тергеу бағытын таңдауға мүмкіндік береді [2,392б.]. Жаңа туған баланы анасының өлтіру фактісін тергеудің бастапқы сатысындағы тергеу органдарының қызметінің ерекшеліктері, қылмыстық іс бойынша дәлелденетін мән-жайларға байланысты құрылады. Мұндай әрекет реттелген және белгілі бір жағдайларға байланысты нақты бір әрекеттердің бағдарламасының бір түрі болып табылады. Зерттелетін істер санатында дәлелдеуге жататын мән-жайлар ретінде жаңа туған баланы өлтіру қылмыс құрамының сабақтас белгілерінен ажыратуға мүмкіндік беретін мән-жайларды атаған жөн. Оларға мыналар жатады: - баланың жаңа туғандығы; - жаңа туған нәрестенің анасының қылмыстық әрекетті жасау кезіндегі психикалық жағдайы. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 100-бабына сәйкес психикалық жағдай түсінігі белгілі бір мақсатқа жетуге кедергі келтіретін және субъективті түрде әйелдің психикалық жай-күйіне шешуші әсер етуге қабілетті мән-жайлардың сыртқы және ішкі қақтығыстарда көрінетін жиынтығы ретінде анықталуы керек [3]. Әйелдің психикалық жағдайы көбінесе отбасылық және тұрмыстық қиыншылықтармен, қолайсыз өмірлік жағдайлармен, қолайсыз әлеуметтік және экономикалық факторлармен, сондай-ақ осы жағдайлардың жиынтығымен анықталады. Мұндай күйзеліс жағдайының бар немесе жоқтығын дәлелдеу процесі қылмыстық құқық бұзушылық оқиғасын анықтау арқылы жүзеге асырылуы тиіс. Жаңа туылған баланың анасының өлтіру фактісін тергеу кезінде есі дұрыстығын жоққа шығармайтын психикалық бұзылулар патологияда таза түрінде байқалмайды, бірақ жеке тұлғаның әлеуметтік жағдайымен негізделген неғұрлым нақты күнделікті ниеттерге ие, оның әлеуметтік бейімделу функциясының бұзылуы болып табылады. Осылайша, істің нақты сипаты мен қоғамдық қауіптілігін сезіну мүмкіндігін жоққа шығару немесе шектеу туралы қортынды жасауға болмайды. Неғұрлым жалпы түрде ананың жаңа туған баланы өлтіру фактісін тергеу бойынша іс-шаралар жоспары келесідей: 1 - алғашқы тергеу жағдайын бағалау; 2 - зерттелетін оқиғаның негізгі мән-жайлары бойынша болжамдарды ұсыну; 3 - тактикалық мақсаттарды қою және тергеуді бастауды жоспарлау; 4 - болжамдарды тексеру, берілген тапсырмаларды шешу үшін жеке тергеу әрекеттерін және тактикалық операцияларды жоспарлау және өндіру. Жаңа туған баланы анасының өлтіру фактісін тергеудің бастапқы кезеңі мынадай типтік тергеу жағдайларымен сипатталады:

1) Нақты адам жасаған жаңа туған баланы өлтіру фактісі туралы куәнің мәлімдемесі болса, күдікті ұсталмаған, қылмыс құрбаны туралы мәліметтер анықталған. Тергеушінің толық ақпараттық жүйесін, оның ішінде жәбірленуші, қылмыскер, қылмыс оқиғасы туралы іс үшін қажетті деректердің болуымен және қылмысты ашу және іс бойынша шындықты анықтау тұрғысынан мұндай тергеу жағдайы ең қолайлы болып есептеледі. Мұнда тергеудің келесі кестесі орынды: - оқиға болған жерді қарау; - мәйітті қарау; - сот сараптамасын тағайындау; - кінәлінің (кінәлінің) жеке басы туралы мәліметтер болған жағдайда - оны ұстау, жеке тінту, тұрғылықты жері бойынша тінту, жауап алу, куәландыру, ал күдіктінің тұрған жері белгісіз болса - оны іздеуді ұйымдастыру; - күдіктіні тану үшін көрсету; - куәгерлер мен куәларды анықтау, сондай-ақ олардан жауап алу; - қылмыс жасаушының ықтимал тұрғылықты жерінің ауданын анықтау; - қажетті жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу, атап айтқанда: үй-жайларды,

гимараттарды, құрылыстарды, аумақтың аумақтарын қарау, бақылау, заттар мен құжаттарды қарау, анықтамалар жасау, сұрау-сауал және т.б.;

2) Ата-анасының тұрғылықты жерінен тыс жерде зорлық-зомбылықпен өлімнің ізі бар баланың мәйіті табылса, қылмыстың құрбаны туралы мәліметтер ішінара анықталған, қылмыскер туралы мәліметтер жоқ. Бұл жағдай біршама мәселелі болып табылады, өйткені ол негізінен жәбірленушілердің, куәлардың медициналық мекеме қызметкерлерінің және т.б. айғақтарынан тұратын ақпараттың ең аз мөлшерімен сипатталады. Мұндай тергеу жағдайында, әдетте, қылмыс оқиғасына, орындаушылардың әлеуетті шеңберіне және қылмыстық шабуылдың ықтимал себептеріне қатысты нұсқалар ұсынылады. Осы қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексерудің бастапқы кезеңінде тергеуді жүргізудің келесі кестесі орынды: - оқиға болған жерді қарау, сонымен қатар қызу ізге түсуді қатар ұйымдастыру, ықтимал куәлер мен көрген адамдарды анықтау, оқиға болған жерді қорғауды ұйымдастыру; - мәйітті қарау; - табылған іздер мен заттарды тексеру; - іс үшін маңызы бар қылмыстың мән-жайын анықтау мақсатында куәлар мен куәларды анықтау, сондай-ақ олардан жауап алу; - жәбірленушінің (мәйіттің) туыстарын анықтау және олардан жауап алу, мәйітті тану үшін көрсету; - жәбірленушінің (мәйіттің) сот-медициналық сараптамасын, сондай-ақ оқиға орнынан алынған заттар мен іздердің тиісті сот-медициналық сараптамасын тағайындау; - қылмыс жасаушының ықтимал тұрғылықты жерінің ауданын анықтау; - куәгерлерді сұрау арқылы босанған әйелдердің жүктілігі туралы мәліметтер нақтыланады, бірақ олардың баласын ешкім көрмеген; - емханаларда күтілетін туған күнінен кейін сәбилері есепке алынбаған жүкті әйелдер туралы мәліметтерді белгілеу;

3) Зорлық-зомбылықпен өлтірудің ізі бар баланың мәйіті табылды, бірақ ол туралы және қылмыскердің жеке басы туралы мәліметтер жоқ. Бұл тергеу жағдайы үшін тергеушінің әрекетінің келесі тізімі ең тиімді болып көрінеді: - ізін суытпай жедел-іздістіру шараларын ұйымдастыру; іздеуші итті пайдалану; - қылмыскердің жоспарланған бағытын белгілеу, қорғаныс шараларын ұйымдастыру (жер учаскесін қоршау және т.б.); - оқиға болған жерді және оған жақын аумақты қарау; - күдіктілерді анықтау, олардың алибилерін тексеру; - мәйіттің сот-медициналық сараптамасы; - қылмыс жасаушының ықтимал тұрғылықты жерінің аумағын анықтау; - куәгерлерді сұрау арқылы босанған әйелдердің жүктілігі туралы мәліметтер нақтыланады; - емханаларда күтілетін туған күнінен кейін сәбилері есепке алынбаған жүкті әйелдер туралы мәліметтерді белгілеу; - қолда бар ақпаратты тексеру үшін криминалистикалық есепке алу деректерін пайдалану; - қылмыстың куәлерін анықтау; - қылмыс жасаған кезде оқиға орнында жүрген көлік құралдарының жүргізушілері мен жолаушыларын анықтау; - оқиға болған жерге тікелей және одан кейін басқа себептермен жұмыс істеген адамдарды анықтау;

4) Жаңа туған баланың жоғалуы туралы арыз бар. Жаңа туған бала жоғалған кезде келесі шаралар кешені жүргізіледі: - босанған әйелден және оның туыстарынан жауап алу; - күдіктінің сот-медициналық сараптамасы; - медициналық мекемелерден құжаттарды алу; - хабардар адамдардан жауап алу; - баланың мәйітінің орналасқан жерін анықтауға бағытталған жедел іздістіру шаралары; - туылған жерді және жаңа туған бала өлтірілді деген болжамды анықтау, оны тексеру. Бұл ретте тергеуші: - баланы өлтірген ананы немесе куәгерлерді іздістіру жөніндегі іс-шараларды әзірлейді; - іс үшін маңызы бар мән-жайлар бойынша қосымша нақты деректер жинау жоспарын жасайды; - іс бойынша жиналған ақпарат кешенін зерттейді және жүйелейді; - орындалған жұмыстың барысы мен нәтижелерін бағалайды, тергеудің соңғы сатысында жұмыстың сипаты мен мазмұны бойынша тиісті шешімдер қабылдайды.

Жаңа туған баланы анасының өлтіру фактілерін тергеу мәселелерін зерттеу құқық қорғау органдарының тәжірибесін жетілдіру бойынша кейбір қорытындыларды, ұсынымдарды тұжырымдауға мүмкіндік берді. Дәлелдемелік мәліметтерден басқа, жаңа туған баланы анасының өлтіруінің тергеп тексерудің толық үлгісін қалыптастыру үшін бағдарлаушы мәліметтер жинақталады. Соңғысын әртүрлі көздерден және әртүрлі құралдар мен әдістермен алуға болады. Дәлелдік мәні жоқ бағдарлау ақпараты жаңа туған баланы анасының өлтірудің тұтас моделін құруда пайдаланылуы мүмкін. Сондай-ақ жаңа туған баланы анасының өлтіруді

тергеп-тексеру кезде қылмыс жасаған адамның кінәсінің нысанын анықтауға баса назар аудару қажет, кінәлі қылмыстың себебін, мақсатын және басқа да мән-жайларды анықтау арқылы жасауға болады.

Сонымен, жоғарыда аталған тергеп-тексеру кезінде қалыптасатын міселелрді шешу үшін қазіргі кезеңде құқық қорғау тәжірибесі мен криминалистиканың алдында тұрған міндеттерді негізге ала отырып, жаңа туған баланы анасының өлтіру фактілерін анықтау мен тергеудің криминалистикалық құралдары мен әдістерін жетілдіру жолдарын әзірлеу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Соловьева Н.А. *Методика расследования детоубийств: Учеб. Пособие. / Под общ. ред. засл. деят. науки России, д-ра юрид. наук, проф. А.А. Закатова; ВолГУ. — Волгоград: Изд-во Волгогр.гос. ун-та. 2004. — 142 с.*

2. Зеленский В.Д., Меретуков Г.М., *Криминалистика, 2015. Издательство «Юридический центр», 2015-704с.*

15.3. *Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексы 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (Жүзінген күн: 25.11.2023 ж.).*